

Voorzorg, de onzekerheidsparadox & civielrechtelijke normstelling: veelbelovend of doodlopend pad?

Prof. mr. Elbert de Jong

Hoogleraar Privaatrecht
Directeur Utrecht Center for Accountability and Liability Law
Molengraaff Instituut voor Privaatrecht, Universiteit Utrecht
e.r.dejong@uu.nl

1

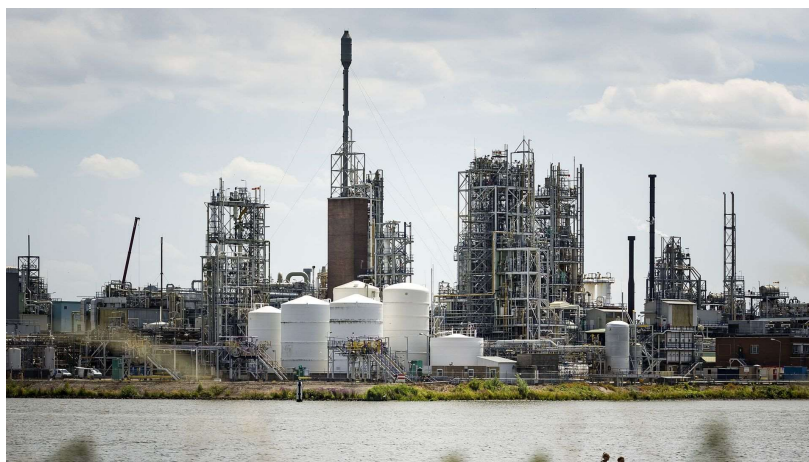

2

1

3

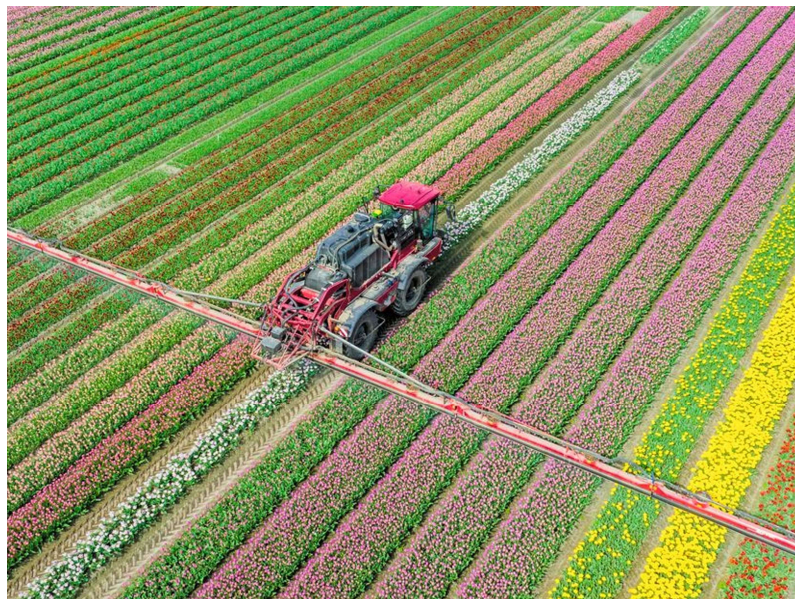

4

2

5

6

3

Begripsbepaling: waar kijken we naar?

- *Voorzorgsbeginself*
 - Geeft richting bij het concretiseren van specifieke rechtsnormen
- *Voorzorgsverplichtingen*
 - Verplichtingen in geval van wetenschappelijke onzekerheid en ambiguïteit over risico's
 - Onderzoek, informeren, voorkomen of reduceren blootstelling/uitstoot
- *Voorzorgrationale*
 - Tegengaan ongewenste externalisering van wetenschappelijke onzekerheid

Begripsbepaling: waar kijken we naar?

- Horizontale & verticale zaken
- Handhaving
 - Inzet algemeenbelangactie i.c.m. rechterlijk bevel (Shell-zaak)
 - Individuele zaken i.c.m. rechterlijk bevel (Lelieteeft)
 - Zaken die draaien om compensatie voor niet-tijdig handelen (q-koorts, in het verleden asbest)

Begripsbepaling: waar kijken we naar?

- Bewijs & causaliteit
 - Voorzorg rationale: tegengaan informatie-asymmetrieën en externalisering onzekerheden
 - Voorgestelde bewijsmodaliteiten in Richtlijn Industriële Emissies, Luchtkwaliteit, AI en Productaansprakelijkheid
 - Enkel die in de Richtlijn Productaansprakelijkheid lijkt het te halen....
 - Zie ook E.R. de Jong, 'Europeanisering van bewijs en aansprakelijkheid', NTBR 2023/8. p. 61-65.
- Normstelling (onrechtmatigheidsbeoordeling)
 - Aanvechten overheidsbeleid ingegeven door het voorzorgsbeginsel
 - Aanscherpen van het beleid van overheden en bedrijven

Begripsbepaling: waar kijken we naar?

- Inzet op autonoom aansprakelijkheidsrecht
 - Zie ook E.R. de Jong & M.F. Faure, 'De autonomie van het civiele recht en het strafrecht bij normstelling voor ernstige risico's voor de fysieke leefomgeving', NJB 2022/864
- Aanvullen & soms zelfs overrulen van publieke regelgeving
- Rechtsgrondslagen
 - Primair en secundair EU-recht, nationale wetgeving, EVRM, ongeschreven zorgvuldigheidsnorm > gevaarzetting, soft law

Onzekerheidsparadox & normstelling

- Onzekerheidsparadox
- Deskundigenparadox

Onzekerheidsparadox & normstelling

Voorzorg, de onzekerheidsparadox & civielrechtelijke normstelling:
veelbelovend of doodlopend pad?

Aan de hand van twee voorbeelden: Ielieteeft & de Shell-klimaatzaak

13

Lelieteel: onzekerheidsparadox & normstelling

- Vooralsnog aansluiting bij kader Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, ECLI:NL:GHARL:2023:6083
- Kern:
 - Voorzorg geldt ook tussen telers en omwonenden
 - Toezichtstelsel is onvolkomen
 - Geen afdoende zekerheid afwezigheid verhoogd risico op ziekten voor omwonenden
 - Concretisering verplichting > belangenafweging

14

Lelieteel: onzekerheidsparadox & normstelling

- Concretisering voorzorgverplichtingen > gepaste voorzorg....
- Vermogensbelangen telers *versus* gezondheidsbelangen (waarvan aantasting onzeker is)
 - Teler kan perceel voor andere activiteiten gebruiken & lelie is een luxeproduct en niet noodzakelijk voor voedselvoorziening (ECLI:NL:RBLIM:2024:2330)
 - Substantiële vermogensbelangenaantasting (ECLI:NL:GHARL:2023:6083, ECLI:NL:RBOBR:2024:3440)
 - Directe omzetsdaling (ECLI:NL:RBOBR:2024:3852)
- Teler nemen al andere maatregelen dan stoppen van gebruik
 - Gebruik minder schadelijke middelen, inspectie spuitvrije zones, rekening met weersomstandigheden, inrichten bufferzone, bredere inzet verduurzaming, informeren omwonenden (ECLI:NL:GHARL:2023:6083, ECLI:NL:RBOBR:2024:3440; ECLI:NL:RBOBR:2024:3852)
- Komende jaren geen lelieteelt meer
 - ECLI:NL:GHARL:2023:6083, ECLI:NL:RBOBR:2024:3440, CLI:NL:RBOBR:2024:3852
- Beginsel van rechtszekerheid (i.c.m. aantasting vermogensbelangen)
 - ECLI:NL:RBOBR:2024:3852
- Teler hebben zelf aangegeven slechts enkele middelen te gebruiken en tot een minimum te beperken > leidt daaruit verbod af
 - ECLI:NL:GHARL:2023:6083

Lelieteel: onzekerheidsparadox & normstelling

- Concretisering voorzorgverplichtingen
- Verschillen in duiding wetenschappelijke kennis en inzichten
 - Aanbevelingen Gezondheidsraad en RIVM > onvoldoende zekerheid over effecten > geen advies overheid onmiddellijk treffen maatregelen (ECLI:NL:RBOBR:2024:3440, ECLI:NL:RBOBR:2024:3852; ECLI:NL:RBLIM:2024:2330)
 - Internationale onderzoeken maken die conclusie niet anders (ECLI:NL:GHARL:2023:6083)
 - Internationale onderzoeken zijn gedateerd en zien op al verboden middelen (ECLI:NL:RBOBR:2024:3440)
 - Gezondheidseffecten kunnen zelfs niet bij benadering worden ingeschat (ECLI:NL:RBOBR:2024:3440, ECLI:NL:RBOBR:2024:3852)
 - Internationaal onderzoek laat wel degelijk ernstige effecten zien (ECLI:NL:RBLIM:2024:2330)

17

Shell-zaak: onzekerheidsparadox & normstelling

- Verplichting tot scope 3 reductie kan bestaan (o.m. op basis van soft law)
- Hoeveel? Geen (internationale) wetgeving > biedt wetenschap de basis?
- Reductiepercentage op basis van algemene norm?
- Sectoraal reductiepercentage?

18

9

Shell-zaak: onzekerheidsparadox & normstelling

Sectoraal reductiepercentage vast te stellen?

- Voorlichting door deskundigen en rapporten ingebracht door partijen
- Hof: te veel onenigheid over de juistheid van die inbrengen, waardoor geen eenduidige conclusie kan worden getrokken
- Hof: voorzorgsbeginsel (zie ook OECD) maakt dit niet anders: 'want die bepaalt enkel: onzekerheid mag niet worden gebruikt als reden voor stilzitten, maar is niet van toepassing als er onzekerheid bestaat over de norm'.
- Einde verhaal voor cassatie?

Shell-zaak: onzekerheidsparadox & normstelling

- Voorzorgsbeginsel verschaft kader voor normstelling in geval van onzekerheid
- Onzekerheid kan betrekking hebben op verschillende elementen van het risico
- Onzekerheid is inherent in de klimaatwetenschappen
 - Legt het Hof hiervan voldoende rekenschap af?
- Rationale
 - Onzekerheid te vaak als reden voor niet voldoende handelen
 - Tegenwicht bieden aan die dynamiek, want het leidt tot externalisering onzekerheden en effecten
 - Gezondheids- en milieurisico's worden vaak (in eerste instantie) onderschat
 - Met ernstige en onomkeerbare schade als gevolg
- Ten onrechte gevaarzettingen niet van toepassing geacht
- Negatief element wordt ingeroepen door Shell?
- Maar, wat is dan de maatstaf?
 - Minimum? Kosten-effectief? Bedrijfs economisch verantwoord? Voorzorg?
 - Plus: wanneer is er consensus?
- Is hier echt een probleem met de onzekerheidsparadox?!

Onzekerheidsparadox & normstelling

Voorzorg, de onzekerheidsparadox & civielrechtelijke normstelling:
veelbelovend of doodlopend pad?

Zegt u het maar....

CENTRE FOR
ACCOUNTABILITY
AND LIABILITY LAW

21

Universiteit
Utrecht

Sharing science,
shaping tomorrow

22

11